

NAZAN BEKİROĞLU'NUN *NAR AĞACI VE MÜCELLÂ* ADLI ROMANLARINDA *AZLA ÇOĞU ANLATMAK* ÜZERİNE*

Aysun KANMAZ**

ÖZ

İşaretler ve kurallar dizgesi olan dil, konuşura / yazara, bir varlığı, olayı, duyguyu, durumu ince ayrıntılarıyla anlatma imkânı verir. Bununla beraber deyimler, atasözleri, metaforik söyleyişler gibi *azla çoğu ifade eden* enstrümanlar da sağlar. Bunlar, en az çaba yasasının sonucu olmakla birlikte anlatımda etkili olma gayretinin de ürünüdür. Bu nedenle yazarlar, eserlerinde deyimlere ve eğretilmeli söyleyişlere yer verir. Geleneği, tarihi olayları, yaşamından izler taşıyan hadiseleri romanlarında başarılı bir şekilde işlemesiyle modern Türk edebiyatında öne çıkan Nazan Bekiroğlu da bu yazarlardan biridir. Özellikle *Nar Ağacı* ve *Mücellâ* adlı romanları bu açıdan dikkat çekmektedir. Çalışmada bu romanlardaki deyim ve metaforik söyleyişler tespit edilmiştir. Deyimler, TDK Türkçe Sözlük'ten ve Ahmet Turan Sinan'ın Türkçenin Deyim Varlığı eserinden taranmıştır. Deyimlerin mevcut biçimleriyle bahsi geçen sözlüklerde bulunmadığı ve deyimlerde varyantlaşma olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda Bekiroğlu'nun eserlerinde metaforik söyleyişlere, yeniden üretimle oluşan deyim varyantlarına yer vererek Türkçenin söz varlığına katkıda bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Nazan Bekiroğlu, *Nar Ağacı*, *Mücellâ*, Deyimler, Metafor.

ON EXPLAINING THE MANY AND THE LESS IN NAZAN BEKİROĞLU'S NOVELS NAMED *NAR AĞACI* AND *MÜCELLÂ*

ABSTRACT

Language, which is a system of signs and rules, allows the speaker/writer to describe an entity, event, feeling, or situation in fine detail. It also provides instruments that express more with less, such as idioms, proverbs, and metaphorical expressions. While these are the result of the law of least effort, they are also the product of the effort to be effective in expression. For this reason, authors include idioms and metaphorical sayings in their works. Nazan Bekiroğlu, who stands out in modern Turkish literature by successfully handling traditions, historical events, and events bearing traces of her life in her novels, is one of these

* Gönderim Tarihi: 17.04.2024. Kabul Tarihi: 19.04.2024.

** Arş. Gör. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, TRABZON. aysunugur@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2735-4015.

writers. Especially his novels *Nar Ağacı* and *Mücellâ* attract attention in this respect. In the study, idioms and metaphorical expressions in these novels were identified. Idioms were scanned from TDK Turkish Dictionary and Ahmet Turan Sinan's *Idiom Existence of Turkish*. It has been observed that dictionaries do not contain current forms of idioms and there is variation in idioms. In this regard, it has been determined that Bekiroğlu contributes to the Turkish lexicon through the production and reproduction facilitated by idioms and metaphorical expressions.

Keywords: Nazan Bekiroğlu, *Nar Ağacı*, *Mücellâ*, Idioms, Metaphor.

Giriş

Dil, farklı katmanların birlikte işlediği karmaşık bir sistemdir. Doğan Aksan'a göre dil, sözlü ve yazılı iletişimde temel araç olarak kullanılan, doğuştan edinilmeye başlanan, düşünce süreçlerini organize etme ve düşünceyi başkalarına aktarma yeteneğine sahip, insana özgü bir düzendir (2017: 17). Dil, bu nitelikleri ile değişime açıktır. Dil değişimi özellikle söz varlığında dikkat çekmektedir. Söz varlığının önemli bir parçası olan deyimler de kalıp söz olmalarına karşın değişim sürecine dâhildir. Deyimler halkın deneyimleri ile zaman içinde oluşur, dar kesimlerden geniş kesimlere yayılır, ölçünlü dile geçmesi ve sözlüklere alınması uzun bir süreç gerektirir. Bu süreçte deyimlerin kullanımdan düşmesi, varyantlaşması, yeni deyimlerin ortaya çıkması doğaldır. Nitekim Aksoy¹ Türkçenin yeni deyimler kazanmakta olduğunu ve güçlü, süslü, özgün söylemlere deyim değeri yüklenmeye başladığını ifade etmektedir. Toklu² da deyimlerin zamanla unutulacağı ve yerlerine yenilerinin geleceği görüşünü dile getirmektedir.

Deyimler gibi kalıp sözlerin yanı sıra metaforik söyleyişler de az sözle çok şey anlatmanın bir yoludur. Belagat ve retorikte sözü süsleme ve etkili hâle getirmenin aracı olarak görülen metafor, dilbilimde kavramlaştırma sürecinin bir parçası olarak yorumlanmıştır³. Bu söyleyişlerin uzun uzadıya anlatılacak duygu, durum veya kavramları, kısa ve daha etkili bir biçimde anlatmaya imkân verdiği de değerlendirilmelidir.

Sınırlılık, Kapsam ve Yöntem

Doküman analizine dayalı bu çalışma, Nazan Bekiroğlu'nun *Nar Ağacı* ve *Mücellâ* romanlarında tespit edilen deyim ve metaforik söyleyişlerle

¹ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1995, s. 512.

² M. Osman Toklu, *Dilbilime Giriş*, Akçağ, Ankara 2018, s. 153.

³ George Lakoff ve Mark Johnson, *Metaforlar - Hayat, Anlam ve Dil*, Çev. Gökhan Yavuz Demir, İthaki Yayınları, İstanbul 2015.

sınırlandırılmıştır. Belirlenen deyimler, edebî eserlerde ve TDK Yayınları Türkçe Sözlük (2009) ile Ahmet Turan Sinan (2015)'in Türkçenin Deyim Varlığı (ATS) sözlüğünde taranmıştır.

Nar Ağacı ve Mücellâ Romanları Hakkında

Nazan Bekiroğlu'nun 2012 yılında yayımlanan *Nar Ağacı* romanı, Trabzon, Tebriz, Tiflis, Batum, Bakü ve İstanbul hattında yaşanan hayatların romanı olarak nitelenmektedir. Romanın konusunu, dedesinin ana vatanından haber almak için gösterdiği çabalara şahit olan ve onun Taht-ı Süleyman'dan başlayıp Kafkasların deniz kapısında son bulan seyahatini tamamlamak isteyen *anlatıcının* kendi kaynağını bulmak amacıyla Trabzon'dan Taht-ı Süleyman'a, Batum ve Tiflis'e yaptığı yolculuklar oluşturur⁴. Eser, eski fotoğraflar üzerinden geçmişe yapılan yolculukların aktarılmasına dayanır. Bu yolculuklar aynı zamanda romanda geçen mekânların bilgisini de okuyucuya vermektedir.

Roman, kendi içerisinde on bir bölüme ayrılmıştır. *Yol Arkadaşım* başlıklı girişin ardından *Nar Ağacı*, *Tebriz'de Kapalı Çarşı*, *Sessizlik Kulesi*, *Gülcemal*, *Ara İstasyonlar*, *Trabzon'dan Yola Çıktım Başım Selamet*, *Gül Küpeler*, *Kırık Kafiye*, *Sofya'nın Kitapçı Dükkânı*, *Kahve Ocağı* ve *Gölge Sabahı* bölümleri yer almaktadır. Yazar, bu bölümlerde tarihî olayları edebî bir dille okuyucuya sunarken aynı zamanda söz konusu dönemi de kültürü, gelenek ve görenekleri ile nakleder⁵.

Bekiroğlu, *Mücellâ* romanını 2015 yılında yazmıştır. Yazarın eserin kapağına düştüğü “senin hayatının benim kâğıdıma düşen yazısı bu” notundan hareketle bir anlamda şahitlik ettiği bir hayatın hikâyesini anlattığı düşünülebilir. Romanın başkahramanı Mücellâ, babasını daha doğmadan kaybetmiştir. Annesi Neyyire Hanım ona ve abisi Fahir'e hem anne hem baba olmuştur. Mücellâ, babasız büyümenin getirdiği sorumlulukları küçük yaşlardan itibaren üzerine almıştır. Annesi tarafından “ya adı çıkarsa” korkusuyla kontrol altında tutulan Mücellâ, annesinden öğrendiği her şeyi bu otorite altında öğrenmiştir. Evleneceği günü beklemiş, ancak hiç evlenememiştir. Roman, Mücellâ'nın ölümüyle başlar; hayatı, ilişkileri ve kişiliği Filiz ve annesi Mümine Hemşire'nin yaşamlarıyla birlikte anlatılır. Mümine Hemşire, Neyyire Hanım'ın kardeşinin eşidir ve o da Filiz'i babasız büyüttüştür. Fakat Filiz, annesi

⁴ Muzaffer Uzun, “Metin İnşasında Sözcüksel Bağlıklık ve Metin Kurucu Sözcüklerin Sözlüğü: ‘Nar Ağacı’ Örneği”, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı: 1, 2023, s. 267.

⁵ Şerifova, Bekiroğlu'nun *Nar Ağacı*'nda gerçek hadiseleri gerçek olmayan hadiselerin arka planında sunduğunu, olayların tam olarak ne zaman gerçekleştiğinin bilgisini vermese de hangi dönemde gerçekleştiğine açıklık getirdiğini ifade etmektedir. Bkz. Salide Şerifova, “Nazan Bekiroğlu'nun ‘Nar ağacı’ Romanının Tür Özellikleri, Sorunları ve Sanatsal Görselleri”, *International Journal of Filologia (IJOF)*, C: 5, S: 8, 2022, s. 67.

tarafından baskı altında tutulmamış, okulu tamamlamış, bankada çalışmış ve evlenmiştir. Mücellâ, Filiz'in çocuklarını büyütmüş, çeyizlerini iki kız kardeş arasında paylaşmıştır. Mücellâ, başkalarının hayatında kahraman, dinleyici ve rehber olmuş ancak kendi hayatını âdeta bir figüran olarak yaşayabilmiştir.

Bekiroğlu'nun *Nar Ağacı* Romanındaki Deyimler

Nar Ağacı romanında yazar, özellikle duyguları etkili ve yoğun bir biçimde aktarabilmek için çeşitli deyimlere ve eğretilmeli söyleyişlere başvurmuştur. Eserdeki deyimlerin çoğu, sözlüklerde yer almayan ancak konuşma toplumunda veya farklı yazarlarca kullanılan deyimlerdir. Deyimlerin bazıları da “*sularım duruldu*” ve “*öfke burunlarının ucunda birikti*” örneklerinde olduğu gibi yazar tarafından işlenerek yeni bir biçim kazanmıştır. Aşağıda bahsi geçen deyimler yer almaktadır. Deyimlerin başka eserlerdeki kullanımlarına ve çalışmada esas alınan sözlüklerdeki benzerlerine de değinilmiştir.

abes gelmek: Söz konusu deyim *abes kaçmak* deyiminin varyantıdır. Deyime EAT'de *saçma olmak*⁶ anlamıyla rastlanmıştır.

“Buradan İstanbul'a geçip İstanbul üzerinden Bakü'ye gitsem hem aynı zamanı harcayacağım hem de böylesi bir rota bana *abes gelecek* (*Nar Ağacı* [NA], s.15).”

“Gençliğin sınırı olarak elli yaşı çok görmesi *abes geldi* bana ama konunun üstüne gitmedim tabii (Kür, 1992, E-kitap).”

aklı geride kalmak: *Aklı arkada kalma* (ATS); *aklı bir yerde olmak* (TDK) deyimleriyle benzer anlam taşıyan ifade, başkasına emanet edilen bir iş, kişi veya bırakılan bir şey ya da kimseyle ilgili tedirgin olmak manasına gelmektedir.

“Kebapçı Elekber'in kınalı sakallarını elleri titreyen çırağına emanet ederken *aklı geride kaldı* gerçi ama yeni müşterileri bekletmeye gelmezdi (NA, 111).”

“Bu kez *aklın geride* de kalmaz. Öneri senden gelsin istiyorum gene de...” (Kür, 1986, E-kitap).

bedenini kan basmak: *Yüzünü/ yanağını kan basmak* olarak geçen ve “utanmak” anlamına gelen deyimle benzemekte birlikte anlam olarak ayrılmaktadır. Yazar, ifadeyi, “heyecanlanmak” manasında kullanmıştır.

⁶ Söz konusu bilgi Mehmet Kanar'ın İkinci Bayezid Divanı'nın sözlüğü paylaşımında geçmektedir.(Bkz. <https://www.facebook.com/groups/1384149648520894/posts/1817471021855419/>).

“Ben bütün bunları yaşamış mıydım? Bir tebessüm takıldı dudağıma. *Kan bastı bedenimi*. Dahası yoktu bunun (NA, 42).”

belleğine yerleştirmek: *Aklına yerleştirmek; aklına yer etmek* (ATS) deyimleri ile yakın anlamlı olup bir olayın tekrar hatırlanmak arzusuyla hafızaya kaydedilmesini ifade etmek için kullanılmıştır.

“İran tümüyle kendi içine kapanırken Taht-ı Süleyman-Trabzon hattındaki yazışma bir kez daha kesilmiş, ben de şu adresi nice cevapsız mektuplar serüvenine ekleyerek *belleğime yerleştirmiş*, zamanına değin rafa kaldırmıştım (NA, 13).”

“Çünkü gözümü kapatmış ve pencereleri örtmüş olmama karşın eski duyuları *belleğime yerleşmiş* olan ışık ve güneş idelerini istediğim zaman getirebildiğim gibi, istediğim zaman bu ideleri bırakıp onların yerine gülün kokusu ya da şekerin tadı idelerini götürebiliyorum... (Locke’tan Çev. Hacıkadiroğlu, 1974, E-kitap).”

“Babam Esat Bey merhum, bu sözleri o kadar çok tekrarlardı ki *belleğime yerleşmiş* (Boysan, 1988: 219).”

boynunu satıra uzatmak: Söz konusu kullanım “elde etmek istediği sonuç uğruna ölüm dâhil her türlü tehlikeye açık olmak” anlamına gelen *ölümü göze almak* (TDK) deyimiyile yakın anlamdadır. Deyime “Ya bu bıçağı bulup getirirsin yahut *boynunu satıra verirsin* (Masal Zinciri, 1948: 274)” şeklinde başka bir eserde de rastlanmıştır.

“Demek İsmail de bu tabura katılacak, bu taburda *boynunu satıra uzatacağı* (NA, 196).”

böğrüne bir yumru gibi inmek: “*Böğrüne bıçak gibi saplanmak*”tan hareketle oluşturulmuş bu kullanım, Türkçe Sözlük’te üzüntü duymak, manevi olarak acı hissetmek anlamına gelen *içine oturmak; boğazı düğümlenmek* (TDK) deyimleriyle de benzer anlamı karşılamaktadır.

“Bir kıstağı geçtiklerinde önlerine aniden çıkan manzara Büyükhanım’ın *böğrüne bir yumru gibi indi* (NA, 310).”

“Güzelim bahar sabahı gazetede ki haber insanın *böğrüne bıçak gibi saplanıyor*. Öteden beri Babiâli basımında fukaralık yüzünden gözünü satışa çıkararak vatandaşların haberleri yayınlanırdı (Selçuk,1974: 123).”

“... *böğrüne bir bıçak saplandı* ki ne bıçak; çekip alabilmenin mümkünü yok (Işinsu, 1978: 13).”

cinnete düşmek: *Cinnet geçirmek* (TDK) deyimiyile aynı manada olan kullanım

delirmek, aklını kaçırmak, meczup olmak anlamlarına gelmektedir. Edebî eserlerde bu şekliyle kullanılmasının yanı sıra cinnet yerine *cünun* istimali de dikkat çekmektedir.

“Neticede Setterhan aşkın kazasına uğramıştı lâkin kaza büyük olsa da Mecnun değildi, *cinnete düşmemişti* (NA, 369)...”

“Ahmedi'nin “Bu düşüncede İbni Sina hayretler içinde kaldı. Platon ise hikmet konusunda *cinnete düştü*” dediği şu beytinde olduğu gibi İbni Sina da Platonla birlikte zikredilen şahsiyetlerden biridir: Muhayyer oldu bu fikretde bu Alî Sîna / *Cünûna düşdi* bu hikmetde akl-i Eflâton (Şentürk, 2020: 29).”

“...bir millet kendi talebile istiklalini feda etmek ve kendi arzusu ile esarete girmekle zilletten zillete ve *cinnetten cinnete düşmüş* demektir (Tahsin, 1933: 206).”

dağları titretmek: Korku salmak anlamına gelen deyim, *yeri göğü inletmek* kullanımıyla yakın anlamdadır.

“Ne okumuş ne de ticarete kendisini gösterebilmişti ne tuttuğunu koparabilmiş ne de attığı adım *dağları titretmişti* (NA, 115).”

düşünceleri suya vermek: İfade, anlık olarak düşüncelerden sıyrılmak, uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Deyimin *düşüncelerini suya gömmek/atmak* varyantları da edebî eserlerde geçmektedir.

“Yakıcı, kavurucu bir güneşin altında gölün kıyısındaki bir taşın üzerine oturuyorum. Gri bulutlu şemsiyem başımda. Bir insanlar resmigeçidini seyrederken *düşüncelerimi suya veriyorum* (NA, 168).”

“Çok, birçok insan gelmiş olmalı buraya, yalnız başına, farklı zamanlarda, farklı yaşlarda *düşüncelerini suya gömmüş*, ona bir şeyler sormuş olmalı, birinin bu yaz akşamında yapmış olduğu gibi (Woolf, 2013, E-kitap).”

“Akli durulmadı bir türlü. Beyni ona isyan ediyordu. Haksızlığı kabullenemedi. Fırlatıp *düşüncelerini suya attı* (Adıbeş, 2014: 200).”

feleğin gadrine uğramak: *Feleğin çemberinden geçmek*; *feleğin sillesini yemek* (veya *sillesine uğramak*) (TDK) deyimleri gibi “hayatta acı günler görmüş geçirmiş olmak, büyük bir yıkıma uğramak” anlamlarını aktarmak için kullanılmıştır. Aslında deyim *x'in gadrine uğramak* şeklinde bir değişkene sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Edebî eserlerden derlenen örnekler bunu teyit etmektedir.

“Hali, tavrı zarif; ince ifadeli, *feleğin gadrine uğramış* gurbet bakışlı (NA, 16).”

“Hayır, asla! Şu dakika bile her uzvum ayrı ayrı titriyor, *feleğin bunca gadrine uğramış* bir kadına bu nasıl bir muameledir? (İlhan, 1988: 108)”

“Köse Sultan’ın *gadrine uğramak* korkunç bir şeydi (Sözen, 1963: 15).”

“Avrupa’nın bin türlü zulüm ve *gadrine uğramak* suretiyle her türlü esaret duygularının ıstıraplarını çekmiş olan Mısır’da, Hindistan’da, Rusya’da ve Afrika’da Müslüman kardeşlerimiz gözlerini Allah’ın... (Aydemir, 1975: 195).”

gözlerinin ferî sönmek: *Gözlerinde fer kalmamak* (ATS), genellikle hüznün, hayal kırıklığı ya da yorgunluk nedeniyle insanın yaşama sevincinin kaybolması anlamını karşılamaktadır.

“Artık *gözlerinin ferî sönüğünde*, daha da hazini hafızası kelimelerine ihanet edip Farsça sözcükler dilinden yapraklar gibi ağır ağır düştüğünde, yerine yenileri koyulamayan eksik kelimeler meramına artık yetmeyince oysa meram giderek daha da çoğalınca Menije görünmeye başlamıştı evimizde (NA, 12).”

“Senden övgüyle bahsederken Hacı Malik’in *ferî sönmek üzere olan gözlerinin* ışıltısı neredeyse bütün Semerkant’ı aydınlatacak kadar güçlüydü (Gündoğdu, 2020, E-kitap).”

gözünü gelen geçene yummak: Özellikle alışverişlerde tok satıcıların bir şey satma çabasında olmamalarını anlatmaktadır.

“Zengin Acem; hayatlar, yaşanmışlıklar üzerinden para kazanan meslektaşlarının çoğu gibi doymuş, *gözünü gelen geçene yummuş*, dükkânın içine serdiği hasırın üzerinde ha uyudu ha uyuyacaktı (NA, 150).”

gözünü uydurmak: Karşı tarafa sezdirmeden, fark ettirmeden küçük bir delikten bakmak anlamına gelmektedir.

“*Gözünü uydurdu*, kalbi ağzından çıkacak zannederek uğursuz adamlara bakmaya başladı (NA, 310).”

“Açılan deliğe bir *gözünü uydurdu* (Tepedelenlioğlu, 1945: 307).”

“Anahtar deliğine *gözünü uydurdu*... Aman Allah’ım, tam kendisinin istediği gibi bir kadını bu Hayriye Hanım (İzgi, 1971: 188).”

“Eğildi ve anahtar deliğine *gözünü uydurdu*. Işığa benzer bir şey göremedi. (Safa, 1971, E-kitap).”

hayatın kantar(lar)ından geçmek: İfade, TDK Güncel Türkçe Sözlük’te yer

alan *feleğin çemberinden geçmek* deyimiyile benzer anlamdadır.

“Ezcümle, *hayatın bariz kantarlarından çoktan geçmiş*, kalbin hassas terazisine düşmüşlerdendi (NA, 50).”

hayrın yolunu tıkamamak: Söz konusu kullanım, yaşanılan ya da yaşanılacak olan güzel bir duruma veya bir işin gerçekleşmesine engel olmamak anlamında kullanılmıştır. Deyim, *hayrın önünü kesmek* şekli ile Kalem Suresi’nde de geçmektedir.

“Neticede her işte bir hayır vardı ve *hayrın yolunu tıkamamak gerekti* (NA, 500).”

“Sakin uyma: Servet ve hanedan sahibi diye, o bol bol yemin eden, değersiz adama! O gammaz, söz gezdiren, *hayrın önünü kesene*, o saldırgan, günaha dadanmışa! Şerefsiz, kaba, hem de soysuz olana! (Kalem (68): 10).”

hesapları bağlamak: Söz, *günün kârını zararını belirleyerek hesabı kapatmak* anlamına gelmektedir. Kubbealtı Lugatı’nda *hesabı kapamak (kapatmak)*: 1. Alacak verecek bırakmamak. 2. mec. Geçenleri unutmak, ilgisini kesmek, şeklinde geçmektedir.

“Doğruca Kapalıçarşı’ya gitti, Yakut’u sordu. Çıracak ‘Biraz önce çıktı ağam’ dedi. ‘*Hesapları bağladı*’ (NA, 218).”

içi doğranmak: ‘Birine ya da bir şeye acıyarak çok üzülme’ anlamına gelen *içi paralanmak (veya parçalanmak)* (TDK) deyimiminin bir varyantı olan *içi doğranmak*, yaşanılan üzüntünün büyüklüğünü aktarmaktadır. Benzer bir kullanım Kubbealtı Lugatı’nda *doğranmak* fiilinin açıklamasında bulunmaktadır: mec. Kesilir parçalanır gibi acımak: “Kolları bacakları doğranmak.” “İçi ciğeri doğranmak.” Nar Ağacı’nda *ciğeri doğranmak* ifadesi de geçmektedir. Deyime, Ayverdi’nin İbrahim Efendi Konağı adlı eserinde de rastlanmıştır:

“Acı bir tebessüm geçti içimden, *içim doğranarak* baktım bu beş satır, yedi cümleye (NA, 211).”

“Şu yavrucak” diye içini çekti *ciğeri doğranırken* (NA, 275).”

“Kendisi pek genç sayılmazdı amma etrafındaki körpe dulların haline baktıkça *ciğeri doğranıyordu* (Ayverdi, 1964: 235).”

içinden tebessüm/ümit geçmek: Bir durum karşısında içten içe sevince/ ümide kapılmak anlamına gelen deyimlerdir. *Yüzünden gülümseme geçmek* şeklinde bir

versiyon da mevcuttur.

“İçinden bir tebessüm, hatta bir ümit geçti (NA, 73).”

“Yüzünden bir gülümseme geçti (Öz, 1992, E-kitap).”

İçine tereddüt düşmek: İçine kurt düşmek deyiminin değiştirime⁷ uğramış şeklidir. Bu şekliyle söz, bir şeyi yapıp yapmama konusunda karar verememe veya şüpheye düşme anlamına gelmektedir.

“Azam oradaydı ama Setterhan, eli ayağına dolaştı, tereddüt düştü içine, kapıdan geri döndü (NA, 157).”

İpi kopmuş bir kukla gibi: Bu ifade birinin aniden hareketsiz kalmasını, olduğu yere yığılmasını tasvir etmek için kullanılmaktadır. Çeşitli eserlerde de tespit edilmiştir.

“Sonra ipi kopmuş bir kukla gibi, masaya, yanağının üzerine yıkıldı, kolunun üzerinde sızdı (NA, 222).”

“Başı, ipi kopmuş bir kukla kafası gibi göğsüne düştü. Gözlerini kapadı (Yücel Dergisi, 1940: 162).”

“Fazilet Hanım, ipi kopmuş bir kukla gibi durdu (Yesari, 1976: 248-253).”

“Azra, ipi kopmuş kukla gibi, uzun ve ince boynu üzerinde doğru tutamadığı başı, göğsünün üstüne düşüvermişti (Eken, 2023, E-kitap).”

kalbi çatlamak: Kalbi (veya kalbini) yerinden oynamak (veya fırlamak) / yüreği yerinden oynamak (TDK) deyimleri gibi yaşanan bir durum karşısında kişinin aşırı derecede heyecana kapılmasını anlatmak için kullanılmıştır. İfadenin heyecanlanmak anlamının yanında farklı eserlerde “çok bunalmak, yorulmak” anlamlarıyla da kullanıldığı tespit edilmiştir:

“Bir tek cümle. Bütün ırmakların yönü işte o zaman değişiyor. Çünkü bu cümle, gayrimümkün zannettiklerimin, tahayyülümün sınırları dışında kalan bütün hayallerimin mümkünler faslında durduğunu ilk kez gösteriyor bana. Mümkün! Öyle olmasa “Ne zaman?” diye sormazdı. Kalbim çatlayacak (NA, 19).”

⁷ Usta, değiştirimi, kalıp sözlerin veya belli durumlarda kullanılarak kalıplaşan ifadelerin bir bölümünün değiştirilmesi veya bu ifadelere söz, sözcük öbeği vb.nin ilave edilmesi şeklinde ifade etmektedir. Bkz. Çiğdem Usta, *Mizah Dilinin Gizemi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 91.

“*Kalbi çatlamak* üzereydi, sol omzunun arkasından kulağına doğru fırladarcasına seslendi (Gündüz, 1939: 294).”

“*Kalbi çatlamak* üzereydi, sürü halinde yürüyorlardı şimdi, üniformalı insanların kontrolüne giriyordu her şey, normal hayat geride kaldı (Kuyaş, 2011, E-kitap).”

kalbi kamaşmak: Yaşanılan güzel bir durum karşısında aşırı heyecanlanmak anlamında kullanılmıştır. Parlakpınar ve Çiftçi⁸, Hasan Ali Toptaş’ın *Uykuların Doğusunda* adlı romanında rastladıkları bu ifadeyi deyimsel sapma olarak değerlendirmiş ve “*gözleri kamaşmak*” deyiminin yansıması olarak ele almışlardır.

“O yüzden *kalbimin kamaşması* anlatılmaz; kolay kolay kimseye nasip olmaz ki bu (NA, 166).”

“O kadar güzeldi ki gördüğü şey, kendisine bir başkası, cam ustasına kendisi gibi bakarken camcının da *kalbi kamaştı*. (Bekiroğlu, 2006: 188).”

“İnip gençliğinin yamaçlarından geçiyorsun, bir *kalp kamaşması* halinde balkıyarak⁹ kendine (Koç, 2021, E-kitap).”

kalbinin üzerine çöreklenmek: Yaşanan büyük üzüntüyü, sıkıntıyı ifade etmek için kullanılan sözü kuran *çöreklenmek* eylemi, Türkçe Sözlük’te “bir duyguyu güçlü ve sürekli olarak duymak” mecaz anlamıyla yer almaktadır.

“‘Çocuk’ dedi, ‘Rusya’da yaşanmakta olan bütün acılar senin *kalbinin üzerine çöreklenmiş*, onun bütün acıları senden soruluyor, öyle mi? (NA, 221).’”

“Bir müddet yürüdükten sonra, sıkıntısının geçmediğini gördü. Kocaman bir yılın, *kalbinin üzerinde çöreklenmiş* gibiydi (Kandemir, 1974, E-kitap).”

“*Kalbinin üzerine çöreklenmiş* sıkıntıyı gideremedi. Kendisini yapayalnız hissetti (Bekiroğlu, 2009: 291).”

katmer gibi açılmak: Katmerin kat kat olma özelliğinden çağrışımla oluşturulan ifade “çoğalmak, artmak” anlamını karşılamaktadır.

“Merak, zamanı gelmiş bir *katmer gibi açılıyor* içimde (NA, 14).”

⁸ Murat Parlakpınar ve Fethullah Çiftçi, “Hasan Ali Toptaş’ın *Uykuların Doğusu* Adlı Romanı Üzerine Stilistik Bir İnceleme”, *Turkish Studies*, C:11, S: 21, 2016, s. 354.

⁹ Balkı-: parıldamak, ışık saçmak.

Kabak çiçeği gibi açılmak deyimini kuruluşça andıran ifadeye farklı manada Şirazi'nin Bostan'ında da rastlanılmıştır:

“Koskoca Gazneli Mahmut Han, hiçbir güzelliği olmayan bir kadına neden ve nasıl meftun olur? Bir bülbül, rengi, kokusu ve şekli güzel olmayan, *katmer gibi açmayan* güle âşık olabilir mi? (Şirazi, 1967, E-kitap)” şeklinde geçmektedir.

keder bağlamak: Sözlüklerde *keder çekmek*, *keder vermek* deyimleri yer alsada *keder bağlamak* bulunmamaktadır. İfade, ‘çok üzülme, üzüntüye kapılmak’ anlamına gelmektedir. Benzer bir kullanım, *köñülni kara kayğu tut- (gönlünü keder bağlamak)* şeklinde ‘çok sıkıntılı bir durum içine düşmek’ anlamıyla Çağatay Şairi Atâyi'nin gazelinde geçmektedir.¹⁰

“İyi ki, diyor. Ne dediğini bilmiyorsunuz. Yoksa *keder bağladınız* (NA, 321).”

kendini hevesten hevese atmak: Söz konusu deyim ile *daldan dala konmak* deyimine anıştırma yapılmıştır. Romanın baş kahramanlarından Zehra'nın ruh hâlini anlatmak için oluşturulmuş bu kullanıma ‘sürekli yapacak başka uğraşlar aramak’ anlamı verilebilir. Eserlerde “*hevesten hevese koşmak, bir hevesten başka hevese kapılmak*” şekli de mevcuttur.

“Sığılacak bir liman bulamadığından da *kendini hevesten hevese atıyor* (NA, 75).”

“Sığılacak bir liman bulamadığından *kendini hevesten hevese atıyorsun*. Bu ciddi bir iş, önce doktoranı bitir, sonra romanını ya da önce romanını sonra doktoranı (Güzelce, 2014, E-kitap).”

“Ömrü bir düş gibi *bir hevesten bir hevese koşmakla*, yenilikler, istekler peşinde geçmişti, bu çeşit davranışlar değil miydi onu ta Amerika'ya kadar sürükleyen (Gürel, 1962: 56).”

“Ali ise İstanbul'la Yıldıztepe arasında durmadan gidip gelmeye, o mektepten bu mektebe geçerek *bir hevesten başka hevese kapılarak* avare, tasasız bir ömür sürmeye başladı. Zaten onunla meşgul olacak, yaptıklarına müdahale edecek kimse de yoktu (Celâl, 1945: 201).”

kız kısmı ağır gerek: Deyim, geçmişten gelen kültürel kodlamaları yansıtmaktadır. ‘Kız kısmı’ oldukça yaygın bir kullanımdır ve kadınlara biçilen kalıp davranışları anlatmak için kullanılır. Aşağıda kadının davranışlarında daima

¹⁰ Arzu Sağlam, *Klasik Öncesi Çağatay Türkçesi Metinlerinde Kalıplaşmış Söz Birlikleri*, , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, 2019, s. 60.

ölçülü olması gerektiğini vurgulayan deyim ve ‘kız kısmı’nın kullanımının örnekleri yer almaktadır:

“Milleti peşimize takma. *Kız kısmı ağır gerek* (NA, 81).”

“...*kız kısmı* dediğin biraz ağır olur. Ne gülmen duruyor ne sövenden geri geliyorsun (Emir, 1992: 55).”

“*Kız kısmı* ailesinin dizinin dibinde oturur, İstanbul’a falan gidemez!” demişti (Keskintepe, 2018, E-kitap).”

“*Kız kısmı* ocaktaki aşın üstünden yemez. *Kız kısmı* fındık fıstık, şeker lokum yemez. Bunlara alışırsa dara düştüğü gün, Allah etmesin kötü yola vurur kendini... *Kız kısmı* yüksek sesle gülmez (Dayıoğlu, 1998: 57).”

kirpik kirpik üstüne vurmak: Gözlerini kapatmak (uyumak için) ya da uykuya geçmek anlamına gelen bir kullanımdır. Söz konusu kullanım farklı eserlerde *kirpik kirpiğe değmemek/vurmamak* şekillerinde, *uyuyamamak* manasında geçmektedir.

“Çözgü gününden bu yana ne zaman *kirpik kirpik üstüne vursa* aynı rüyayı görüyordu (NA, 141).”

“Arkadaşımız ‘*Kirpik kirpiğe vurduğum yok*. Bu halin hacı yatmazı oldum âdeta’ ... deyince yanımdaki uyku düşkününü gösterdim (Hamamizade, 1949: 77).”

“Uyuyamıyor ki Hüseyin. Giriyor yatağa, çıkıyor yaktan. *Kirpik kirpiğe değmiyor*. Hayal mi, düş mü karmakarışık duygular içinde (Sarı, 2016: 311).”

nam kalmak: Belli bir özellikle anılır olmak anlamında kullanılan *nam kalmak* deyimini uzun yıllar geçse de kişilerin yaptıklarıyla hatırlandığına atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Deyimin yaygın şekli ‘namı kalmak’tır.

“Böyle giderse İttihatçılardan da tarihe ‘koca devleti dağıtan adamlar’ olarak bir *nam kalacak*, korkarım bu çatır çatır kopan dallar Osmanlı ağacında kök de bırakmayacak (NA, 71).”

“Ama onun *namı kaldı*. Çünkü o idareciliği sırasında hep adaletle iş gördü. Hayırlarla anıldı (Şirazi, 2011, E-kitap).”

“Cem gitti cihanda *nâmi kaldı* / Ancak görünürde câmı kaldı (Erol, 1992: 92).”

nazara uğramak: Söz konusu kullanım ‘uğursuzluk, kötülük getirdiğine inanılan kıskanç veya hayran bakışlar dolayısıyla kötü bir duruma düşmek’ anlamına gelen *nazara gelmek*; *göz değmek* (TDK) deyimleriyle aynı anlamı

karşılmaktadır. Deyim, Gözler'in¹¹ deyim sözlüğünde “Kötü bakışın etkisinde kalmak” anlamıyla açıklanmıştır.

“Bütün gözlerin kendisinde olduğu bu tayıb belde *nazara uğramıştı*. Erenköyü'ne giden zar zor bulunmuş bir arabanın içinde Büyükhanım facialı bir tiyatro sahnesini seyrederek gibi dışarıda olup biteni seyretmişti. (NA, 383).”

ölmeyi bayılmak zannetmek: Başına gelecek herhangi bir felaketin farkında olmamak, olacakları hafife almak anlamını karşılayan kullanım eserde, iki defa geçmektedir.

“*Ölmeyi bayılmak zannediyordu* şimdiki ateşli gençler ve resimdeki yangına bakarak yanmayı, yanmak zannediyorlardı (NA, 74).”

“Hacıbey içinden “Ah oğul!” diye geçirdi. “Bir zıpkanın, bir başlığın hevesine mi kapıldın. *Ölmeyi bayılmak mı zannediyorsun* sen (NA, 196)?”

ölüm sükûneti çökmek: Bu kullanım, *ölüm sessizliği çökmek* (TDK) deyiminin bir varyantı olarak ortamı kaplayan yoğun ve derin sessizliği ifade etmektedir. *Ölüm sükuneti kaplamak* varyantına da eserlerde rastlanmaktadır:

“Ortalığa böyle bir *ölüm sükûneti çökmüşken*, bir kulağı olan herkes kulak kesilmişken ve o böyle bir sesle haykırırken duymamak mümkün mü (NA, 28)?”

“Bir *ölüm sükûneti ortalığı kapladı*. Burada bir mukavemet teşebbüsünde bulunamazdık. Aksi halde bize hakaret için bahane arayan İngiliz askerleri bizi zorla sürüklemeye, belki de sille tokat ezmeye kalkışabilirdiler (Küçük, 2005: 224).”

sohbete dalmak: Deyim, uzun süren bir sohbette bulunmak anlamına gelen *lafa dalmak* (TDK) deyimiyile örtüşmektedir. Yaygın bir kullanımdır. *Koyu bir sohbete dalmak* versiyonu da vardır.

“Büyükçe bir masanın ucunda Halil Safa ile Celil Hikmet *sohbete dalmışlardı* (NA, 74).”

“Tam ayakta *koyu bir sohbete dalmak* üzereydiler ki Hasan Hoca geldi. O da Kemal'i karşısında görünce şaşırılmıştı (Kurt, 2008: 104).”

¹¹ H. Fethi Gözler, *Örnekleriyle Türkçemizin Açıklamalı Büyük Deyimler Sözlüğü [A-Z]*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1975, s. 181.

sözü ağızından gerisin geri itivermek: Birinin rahatça konuşmasını engelleyip susturmak, söz söylemesine imkân tanımamak anlamına gelen kalıp söz, *ağızına tıkamak; lafi ağızına tıkamak* (TDK) deyimleriyle aynı anlama gelmektedir.

“Büyükhanım son bir gayret, itiraz edecek olduysa da üç erkek, ‘O devirler eskidendi’ diye *sözü ağızından gerisin geri itiverdiler* (NA, 74).”

suları durulmak / kanı sakın akmak: *Durulmak* sözcüğünün TDK Güncel Türkçe Sözlük’te geçen mecaz anlamı *sakinleşmekten* hareketle oluşturulmuş bu kullanım, belli bir yaşa geldikten sonra kişinin enerji ve heyecanının azaldığını, eskiye nazaran olay ve olgular karşısında daha sakin bir tavır sergilediğini anlatmaktadır. *Kanı sakın akmak* da yaşlılık nedeniyle kişinin sakinleşip olgunlaştığını ifade etmektedir.

“Artık yaşlandım. *Sularım duruldu. Kanım sakın akıyor* (NA, 13).”

sütire çekmek: Gizlemek, örtmek anlamına gelen *perde çekmek* (TDK) deyiminin değiştirime uğramış şeklidir. Sütire, *perde, örtü* demektir.

“Patır patır dökülen karın sesi, kokusu doldurmuştu Tebriz sokaklarını ve incecik bir tabaka bütün kirlerin üzerine bir *sütire çekmişti* (NA, 361).”

şartları tartıp dökmek: Kubbealtı Lugatı’nda *tartıp biçmek* şeklinde olan kullanım *ölçüp biçmek* (TDK) deyimiyile yakın anlamdadır. Benzer bir kullanıma “Şu an kendini *tartıp dökme*, iyi kötü arasında sıkışma dönemi” şeklinde Turan’ın¹² eserinde rastlanılmıştır.

“Ciddi ciddi konuşuyoruz, *şartları tartıp döküyoruz* (NA, 20).”

şöhret sağlamak: *Şöhret bulmak (veya kazanmak)* (TDK) deyiminin bir varyantı olan bu kullanım, bir konuda ün sahibi olmak, o konu üzerine anılmak anlamlarını karşılamaktadır.

“Setterhan saraylara yakışır halıları seçmede ustaydı ve bu hususta kazandığı güven ona ciddi bir itibar ve *şöhret sağlamıştı* (NA, 147).”

“Bütün bunlar onu ilgilendirmiyordu; çünkü onun değerler dünyasında, *şöhret sağlamak* için, tarihe geçip geleceğe kalmak için bir eserin altına imza koymanın hiçbir anlamı yoktu (Baydar, 2022, E-kitap).”

¹² İlknur İnsaf Turan, *Aşk Her Yerde Sabır*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2014, s. 112.

tamtakır velâ mangır: Romanın konusu itibarıyla muhacirlik döneminde yaşanan maddi sıkıntıları aktarmak için kullanılan deyim, ‘boş, bomboş’ anlamlarını karşılayan *tamtakır kuru bakır kalmak* (ATS) deyimleriyle aynı anlamdadır. Deyime, “Tamtakir velâ mangır bir hale gelmişiz (Yücebaş ve Rasim, 1957: 106)” şeklinde bir eserde de rastlanmıştır.

“Hazine *tamtakır velâ mangır* (NA, 127).”

tanişıklık vermek: Kendini tanıtmak, birini tanıdığını belli etmek anlamını karşılayan deyim, Kubbealtı Lugatı’nda tanışlık maddesinde verilen örnekte şöyle geçmektedir: “*Tanişlık vermemiş* gezmiş benimle / Can yoldaşı imiş öz canım ile (Âşık Veysel).”

“Bir sesim olduğuna inansam, “Bak bana, benim, ben!” diyecek, *tanişıklık verecektim* (NA, 44).”

yakınlık getirmek istememek: Yaşanılan kötü bir durum karşısında kötüyü çağırmak istememek, ondan bahsetmemeye çalışmak anlamını karşılamaktadır. Yerel bir söyleyiş olarak dikkat çekmektedir.

“*Yakınlık getirmek istemedi* gerçi ama kıyametin hangi yandan koptuğunu kestirmek zor değildi (NA, 344).”

yüzü değişmek: Yaşanan bir durum karşısında hoşnutsuzluğun yüze yansımaları, hoşnut olmama durumunu anlatmaktadır. Yaygın bir kullanımdır.

“Yoroz’u aşınca Büyükhanım’ın *yüzü değişti*. Önlerinde aniden yükselen gri bulutları, kıyıda huzursuzca kanat çırpın martıları, çok yükseklerde dönüp duran başka türlü kuşları görünce içi bulandı (NA, 293).”

“Raskolnikov’un hareketsiz ve ciddi *yüzü değişti*, sanki kendine hâkim olamamış gibi öncekine benzer sinirli bir kahkaha attı (Dostoyevski, 2023, E-kitap).”

“Kendisine ayrılan odada yalnız kalan Hacı Murat’ın *yüzü değişti*; hoşnut, şefkatli, heybetli ifadesi silindi; kaygılı, düşünceli görünüyordu (Tolstoy, 2018, E-kitap).”

zihin yoklamak: *Hafızayı yoklamak* (TDK) deyiminin bir varyantı olan *zihin yoklamak* deyimini bir şeyi hatırlamaya çalışmak anlamına gelmektedir ve romanda sıkça geçen akıl, düşünce gibi soyut kavramların oluşturduğu kavram alanı içinde yer almaktadır.

“Ben bu cümleleri nerede olsa tanırdım. Harp ve Sulh’un cümleleriydi bunlar. Gözüm masa üzerindeki takvime ilişti. 5 Ekim 1916. *Zihnimi yokladım*. Tolstoy öleli 5, Dostoyevski öleli 35 yıl olmuştu... (NA, 230) ...”

“Bir an *zihnini yokladı*. Geceki olanlardan hiçbiri sabit ve vazıh bir iz bırakmamıştı (Talu, 1945: 112).”

“Belâgat! Ben ne bilirim belâgati. Vâkı’a mektepte edebiyat okumuştuk; fakat o zamandan beri on, on iki sene, bir asır geçmiş demek. *Zihnimi yokladım*, tamtakır (Fikret, 1987: 44).”

zihnine nakşetmek: Unutmamak üzere hafızaya kaydetmek anlamını karşılayan deyim, *aklına yerleştirmek*; *aklına yer etmek* (ATS); *zihnine kazımak* deyimleriyle aynı anlamdadır.

“Setterhan Taht-ı Süleyman’da doğmuş büyümüş, Mirza Han’la birlikte sık sık Tebriz’e gelmiş, ticarethanenin nasıl yürüdüğünü çocukluktan itibaren *zihnine nakşetmişti* (NA, 115).”

“...geçmiş ile geleceği arasındaki kapı olan bu yabancı kasabayı merakla inceliyor, *zihnine nakşetmek* istiyordu (Gülsün, 2023, E-kitap).”

zor(u) görmemek: *Güçlük çekmek* (TDK) deyiminin karşıtı olan ifade, zorluk çekmemek, zorlanmamış olmak anlamında kullanılmıştır. Belli bir yaşa gelene kadar hayatın güç durumlarıyla veya bir işte sıkıntıyla, dirençle karşılaşmamayı anlatmaktadır. *Zorluk görmemek* versiyonu yaygındır.

“Bu kız belli ki *zoru görmemişti* (NA, 48).”

“Yalnız bu sebeple bile Danyal mindere yenilmiş olarak çıkmıştı. Ondan dolayıdır ki, ciddi hiçbir *zor görmeden* güreşi bıraktı ve herkesi, hatta rakibini bile hayrette bıraktı (Türkoğlu, 2019: 215).”

“Kadıncağız tek kolu ile ağacı kucaklamakta devam ederek bir müddet hem dinlendi hem de söylendi ve *zoru görmeden* itaat etmeyen kimseler gibi keçiler de artık kadını sürükleyemedikleri için çaresiz beklediler (Ayverdi, 1975: 176).”

“...hiçbir *zorluk görmeden* gelecekte bir millet olup çıkacağız (Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 1974: 42)”

Bekiroğlu’nun *Nar Ağacı* Romanında Metaforik Kullanımlar

Metafor, en eski çağlardan itibaren sözü kuvvetlendirmek, süslemek veya açıklanması zor kavramları somutlaştırarak açıklamak gayesiyle kullanılmıştır. Bekiroğlu da okuyucuda istediği dramatik etkiyi yaratabilmek, soyut olan acıyı somutlaştırmak için metaforlara başvurmuş, böylece uzun uzadıya anlatıla-

bilecek duygu durumlarını az sözle, vurucu biçimde somutlaştırmıştır. Aşağıda bahsi geçen ifadeler yer almaktadır.

acının ucu bükülmek: Üzerinden zaman geçen bir anının tekrar hatırlanmasıyla duyulan hüznü tarif etmek için oluşturulmuştur.

“Ama Sofya’yı düşününce Setterhan’ın içinde bir *acının ucu büküldü* (NA, 469).”

ağzından deniz dökülmek: İfade, etkileyici, coşkulu ve harekete geçirici tarzda konuşmak anlamına gelmektedir.

“*Ağzından dalgalı bir deniz dökülüyordu* ve onunla bir kez olsun göz göze gelenin bu gözleri unutmaya artık imkân yoktu (NA, 129).”

direği kırılmak: Konuşma toplumunda yaygın olan “evin direği” ifadesine göndermedir. Evin direği, ailede erkeği genellikle de babayı temsil eder. Direği kırılmak, eşini kaybetmek anlamında kullanılmıştır. Direk erkek eş ile, kırılmak ölüm ile eşleştirilerek metaforik bir söyleyiş gerçekleştirilmiştir.

“Bir yıl önce tayini buraya çıktığında, dul bir kadın olan annesi ‘Dünyada bırakmam oğlumu’ diyerek zaten *direği kırılmış*, evini ocağını kapatmış, kızını da yanına alarak Trabzon’a yerleşmişti (NA, 74-75).”

kalbin hassas terazisine düşmek: Söz konusu ifade kişinin duygu, düşünce ve hareketlerinde hassas davranması, incelikli hissetmesi veya aşk acısı çekmesi olarak anlamlandırılabilir.

“Ezcümle, hayatın bariz kantarlarından çoktan geçmiş, *kalbin hassas terazisine düşmüşlerdendi* (NA, 50).”

kendi içine akmak: Romanın baş kişilerinden biri olan Zehra’nın abisi İsmail’in ruh hâlini anlatmak için oluşturulmuştur. Kişinin duygu ve düşüncelerini kendi içinde yaşaması, dışarıya anlatmaması olarak anlamlandırılabilir.

“İsmail derin ve uysal bir ırmak gibi *kendi içine akmış*, orada göllenmiş, tortulanmıştı (NA, 49).”

ruhuna maya atmak: Birini bir hususta desteklemek, bir konuda kişiye cesaret vermek, bilgeliği, tecrübesi ve yeteneğiyle rehber olmak manasına gelmektedir.

“Ama resim öğretmeni onun kabiliyetini bir bakışta anlamıştı ve *ruhuna maya atmıştı* (NA, 77).”

zihninin içinde burgulanmak: *Zihnini kurcalamak (veya tırmalamak)* (TDK) deyimini hatırlatan bu kullanım, düşünölmek istenmeyen bir şeyin sık sık hatırlanması veya unutulmaması anlamını taşımaktadır. *Burgulanmak* eylemi, bu hâlin rahatsızlık boyutunu anlatan zengin bir imge yaratmaktadır.

“Hacıbey’inse açmak istemediği hâlde hiç kapatamadığı defterler *zihninin içinde burgulandı* (NA, 272).”

Bekiroğlu’nun Mücellâ Romanındaki Deyimler

Eşini erken yaşta kaybeden Neyyire Hanım’ın toplumsal baskıların yarattığı zihinsel çerçevede, kızı Mücellâ’yı katı bir disiplinle yetiştirmesini ve Mücellâ’nın evlenemeyerek başka hayatların bir parçası olmasını anlatan bu eserde tarihî olaylar fon işlevi görmekte ve kullanılan deyimler duyguları nakletmek yanında bu fonu da tamamlamaktadır.

balon gibi sünmek: Bir duygunun geçiciliğini anlatmak için kullanılan bu ifade birdenbire özelliğini yitirmek/kaybetmek anlamına gelmektedir. *Balon gibi sünmek* varyantı yaygındır.

“Aşk, iğne batırılan *balonlar gibi sünmüş*, Güzide’nin gözlerindeki bağ aniden çekilivermişti (Mücellâ [M], 320).”

damarlarındaki kan bumbuz kesmek: *Buz kesilmek* ve *kanı donmak* (TDK) deyimleriyle aynı manayı karşılayan kullanım, bir durum karşısında donakalmak; çok korkmak anlamlarına gelmektedir.

“Oysa muhacirlikten önce burunlarının dibinde aniden belirerek Trabzon’u bombalayan Rus gemisi Kraliçe Maria’nın ürkütücü heyûlası şu an bile *damarlarındaki kanı bumbuz kesmeye* yetmişti (M, 81).”

feleğin rengine aldanmamak: Söz konusu kullanım yaşanan güzel durumlarda dikkatli olunması ve her zaman bir terslik ya da olumsuzluk çıkma ihtimalinin göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir. Deyim, Ziya Paş (1870, E-kitap)’nın *Terkib-i Bend*’inde “Pek rengine aldanma felek eski felekdir / Zîrâ feleğin meşreb-i nâ-sâzı dönekdir “Feleğin rengine pek aldanma, dünya yine eski dünyadır / Çünkü dünyanın uygunsuz tabiatı dönektir.” şeklinde geçmektedir.

“Müzeyyen Hanım da bu şehrin bir ferdi, bir evladı oluverdi. Ama *feleğin rengine pek aldanmamalı* (M, 76).”

inzibat altına al(ın)mak: Bu kullanım, bir olay, durum ya da hareketi denetim altına almak anlamına gelen *kontrol altına almak* deyimiyile aynı anlamdadır.

“O kadar ki içinin, en fazla da kendi içinde kontrol edilmesi, *inzibat altına alınması* gerektiğine kani olan Mücellâ olup biteni Filiz’e anlatmamakla kendini bir yandan sınıdı, öbür yandan cezalandırdı (M, 67).”

“Ya çeşmenin kapatılması ve yahut bu su menbainin ıslahı ve *inzibat altına alınması* lâzım geldiğini izah ettim (Noyan, 1956: 35).”

(kalbi) nasır tutmak: Söz konusu kullanım, duygusuzlaşmak, duyarlılığını yitirmek anlamına gelen nasır bağlamak (veya tutmak) (TDK) deyimiyile örtüşmektedir. *Kalbi nasır bağlamak* varyantı da vardır.

“Fakat bu işin böyle gitmeyeceğini *kalbi nasır tutarken* anladı (M, 35).”

“Onun gibi *kalbi nasır tutmuş* birini geri döndürmenin mümkün olmadığını ikimiz de çok iyi biliyoruz. (Pala, 2020: 182).”

“Demek her şeyden bezmiş, usanmış, kafası durmuş, *kalbi nasır bağlamış*, insanlığın akıbetinden bile ümidini kesmiş bu yorgun, bitkin, bu yirmi beş yaşında ihtiyarın bir anası hem de onu, bir küçücük çocuk bekler gibi merak ve telâşla bekleyen bir anası vardı (Karaosmanoğlu, 1953: 255).”

kimya olmak: Bir zamanlar önemsiz, değersiz olan bir şeyin daha sonraları değer kazanıp kıymetlenmesi anlamını karşılayan kullanım, *kıymete binmek* (TDK) deyimiyile benzer anlamdadır.

“Bir avuç çivi kimya olmuş. En ufak eşya parçası kıymete binmiş (M, 82).”

kör kilit olmak: Yıllarca işleyen bir ticarethanenin artık eskisi gibi işlemez olmasını anlatmak için kullanılmıştır.

“Onca yıl tıkr tıkr işleyen kapı şimdi mi *kör kilit olmuştu?* (M, 32)”

“1951 yılından beri göçe kapalı tutulan Bulgar sınırı ilk kez biraz aralandı. *Kör kilit* ilk kez açıldı (Şimşir, 1986: 326).”

kurup kaldırmak: Bir düşünceyi kurup kaldırmak olarak kullanılan deyim bir olay ya da konu üzerine çokça düşünmek anlamına gelmekte ve yerel söyleyiş olarak kullanılmaktadır.

“Yine de bir göz kırpmının üzerine bile bu kadar uykusuz kalan, o kadar *kurup kaldıran* Mücellâ içinde derin bir acılık hissetti (M, 69).”

nabız gibi atmak: Söz konusu kullanım yaşam sevincine, giderek artan bir canlılığa, körpeliğe sahip olmak anlamına gelmektedir. İfadenin edebî eserlerde farklı anlamlarda kullanıldığı da görülmektedir.

“Her şeyi ciddiye almaya yazgılı, yalnız ve mutsuz ama mutsuzluğunun farkında bile değil, kendi içinde *bir nabız gibi atarak* çoğalıp duran bir kız çocuğu ile kuruyup gitmiş yaşlı bir kız arasında yaşanması her zaman için olası bir sahneydi bu (M, 338).”

“İsteğiye, *nabız gibi atarak*, olanca giziyle diretiyor, kendinden başka her şeyi boğuyordu (Lawrence, 2009, E-kitap).”

“Bu çarpıcı manzaranın *nabız gibi atarak* ifadelendirdiği bir bekleyiş var ki ona ancak büyük bir şahsiyet lâyıık olabilir (Kısakürek, 2014, E-kitap).”
“Yerde kızgın sıcaklığın *bir nabız gibi atarak* çatlattığı bir mera, burası Dotan Merası (Adıvar, 2018, E-kitap).”

naturası bozulmak: İnsanlığın özünün değiştiği anlamına gelen bu kullanım, insanların doğasının olumsuz yönde başkalaştığına vurgu yapmaktadır. Kayseri Ağzı Sözcükler kitabında “*naturası bozuk*”, rahatsız, rengi kaçık, hasta kişi; “*naturası bozulmak*” ise rahatsızlanmak, rengi kaçmak, hastalanmak” olarak açıklanmaktadır (Yedekçioğlu, 1989: 789). Bu anlamlar, *Nar Ağacı*’ndaki anlama örtüşmemektedir. Ancak Kalfa ve Kralıça adlı eserde *naturası bozuk*, kişiliği bozuk insanları kastetmek için kullanılmıştır.

“*Naturası bozulmuştu* insanların. Babanın oğula sevgisi, oğulun babaya sevgisi kalmamıştı. Kardeş kardeşe düşman olmuş, bir kez daha ‘kemâl-i nefret’ kalplere girmişti (M, 312).”

“Kozmopoliz kralıçam, Oriente yaşayanların Oksidentte yaşayanlar tarafından boyun eğdirilmediği, köleler ve *naturası bozuk* çulsuz avamlar hariç, insanların eşit olduğu, birbirleriyle evlenebilip özgürce ticaret yapabilecekleri, fakat bunları, kurallarını Bey’in koyduğu bir uygarlık anlayışı ile gerçekleştirebilecekleri bir muhteşem ülküdür (Algör, 2016, E-kitap).”

neresinden vursan dökülmek: İfade, bir durumla, kişiyle ilgili olumlu hiçbir yönün olmaması anlamına gelmektedir. ‘Neresinden tutsa elinde kalmak’ kullanımıyla örtüşmektedir.

“*Neresinden vursan dökülüyordu* kısacası. Suna mı Müzeyyen Hanım’a gelin olacaktı? (M, 147)”

“Geyikli Baba: ‘Ne kadar parçalanmış bu Anadolu Şeyhim?’ dedi; ‘Yamalı bir yazma ki *neresinden tutsan elinde kalacak*. Kaldır da bu yazmayı Bizans’ın üstüne ört nasıl örteceksen... (Sepetçioğlu, 1973: 184).”

öfke burnunun ucunda birilmek: Öfke, kızgınlık hâlinin aşırılığını anlatmaktadır. *Öfkesi burnunda* deyiminden mülhemdir. Bekiroğlu, deymi “öfkeleri burunlarının ucunda” şeklinde de kullanmıştır.

“Öfke, *burunlarının ucunda birikti* (M, 191).”

“Trafikte en saygın olanlar usta sürücülerdir. Ne gösteriş yapmaya ihtiyaçları vardır ne de *öfkeleri burunlarının ucundadır* (Bekiroğlu, 2009).”

öğüt dağıtmak: *Öğütte bulunmak* (TDK) deymiyle yakın anlamda olan kullanım, *birçok kişiye* yapması veya yapmaması gereken şeyler için yol göstermek, nasihat etmek, akıl vermek anlamını karşılamaktadır.

“Adı çaresaza değil ama akıl hocasına çıkmıştı. Bir çeşit akıldanelik sediri üzerinde köşeye kurulmuş, Lokman olup şifa dağıtmaya da kocamış, *öğüt dağıtıyordu* (M, 275).”

şefkat kesilmek: Söz konusu ifade, karşıdaki varlığa yoğun şekilde sevgi, merhamet hissetmek, göstermek anlamında kullanılmıştır. Başka eserlerde de deyim kullanımlarına rastlanılmaktadır.

“İste” dedi Mücellâ. Sesi serapa *şefkat kesilmişti* (M, 154).”

“Her şey *şefkat kesildi* o anda. Çöller ve ummanlar dolusu şefkat (Nur, 2023, E-kitap).”

“O kaya gibi karakterin bazı kere öyle yumuşadığı, merhamet ve *şefkat kesildiği* olurdu ki insanın ‘Ne olur Çetinkaya şu iki ucun ortasında bir adam olsaydı’ diyeceği gelirdi (Aygen, 1982: 45).”

vabis¹³ kornası gibi: Rahatsız edici güçlü bir sesi ifade etmek için kullanılmıştır. Yerel bir kullanım olarak dikkat çekmektedir.

“Ona kalsa bu sokaktaki kızlar sürekli, *İryan çakalı gibi* çığırır, oğlanlar da *vabis kornası gibi* bağırp dururdu (M, 45).”

¹³ Bir tür korna çeşidi.

yağmur gibi yağmak: (bir şeyin) arkası gelmek; ardı arası (veya arkası) kesilmemek (veya gelmemek) (TDK) deyimleriyle benzer anlamda kullanılan *yağmur gibi yağmak* deyimini bir şeyin peşi sıra gelmesini ifade etmektedir.

“İstanbul’da ve Ankara’da Cumhuriyet’in 50. yılı kutlanırken bir yandan da her şeyin fiyatı artmış, zamlar *yağmur gibi yağmış*, Türk halkı enflasyonla yakından tanışmış olsa da çarşıya inmek için iki yokuş inip çıkmıyordu artık Mücellâ (M, 283).”

“Sağıma soluma *yağmur gibi mermi yağıyor*. Mermiler, saplandığı yerden çamurları savuruyor havaya (Öz, 1991, E-kitap).”

“Ermeniler köyümüze o kadar mermi attılar ki, mermiler her yerden *yağmur gibi yağıyordu*. Komşumuzdan üç kişi öldü. Herkes ağlıyor, bağıyordu (Naskali ve Koç, 2003, E-kitap).”

zamanı okumak: Zamanı okumak ya da zamanı okumayı öğrenmek deyimini tecrübe edinerek doğa olaylarından hareketle mevsimleri tanımak, tahmin etmek anlamına gelmektedir. Benzer bir kullanım ‘mevsimleri okumak’ şeklindedir.

“... bacada tüten dumanın renginden, yönünden, gövdesi kıpırtısız fakat tepedeki dalları ağır ağır sallanan servilerin dilinden mevsimleri tanıdı, takvimini çıkardı, *zamanı okumayı öğrendi* (M, 62).”

“*Mevsimleri okumak*, rüzgârın yönüne göre hareket etmek, Ay’ın durumuna göre nasıl yönelmeleri gerektiğini bilmek, diğer unsurlar olarak sayılabilmektedir (Büyüksahin, 2018: 80).”

Bekiroğlu’nun Mücellâ Romanında Metaforik Kullanımlar

Eserde azla çoğu anlatmak minvalinde az sayıda metaforik söyleyiş de tespit edilmiştir. Tespit edilen ifadelerin daha çok bir durumu tasvir etmek için oluşturulduğu görülmüştür.

biraz tütüp sonra sönmek: Söz konusu kullanım bir durumun geçiciliğini, kısa sürmesini ifade etmektedir.

“Fakat o hele de annesiyle çarpışacak, ona baş kaldıracak, bir zafer için bu kadar hasar alacak, daha önemlisi aldığı hasarla hiçbir şey olmamış gibi yaşayacak biri değildi. Gerçi *biraz tütüp sonra sönmeyi* ama sindi ve ezildi (M, 149).”

İvyan¹⁴ çakalı gibi: İvyan, Trabzon’da bir yerleşim yerinin adıdır. Yörede, İvyan kökenli bazı şahısların kurnaz tavırları bir genelleştirmeye yol açmış ve

¹⁴ Sürmene ile Of arasında Of’a bağlı bir köydür. Bugünkü adı ise “Yazlık” olarak geçmektedir.

‘çakal gibi kurnaz’ benzetmesine atfen ‘İvyan çakalı’ yerel söyleyişi ortaya çıkmıştır. Bekiroğlu, bu söyleyişe göndermede bulunarak mecaz olan çakalı gerçek olarak ele almış ve *İvyan çakalı gibi* sözünü rahatsız edici, tiz bir sesi ifade etmek için kullanmıştır.

“Ona kalsa bu sokaktaki kızlar sürekli, *İvyan çakalı gibi* çığırır, oğlanlar da *vabis kornası gibi* bağırıp dururdu (M, 45).”

ortaya ateş dili atmak: İfade, aşk dolu, tutku yaratacak, kadın ve erkek arasında bir ilişki başlatabilecek sözler söylemek manasında kullanılmıştır.

“Oysa bir zamanlar Yusuf Ziya’nın gözlerinde mesken tutmuş bakışların şimdi şu ferî sönmüş gözlere yerleştiğini fark etmemek için kör olmak lazımdı. Demek o alevli yılan gözlerini kaldırarak Güzide’nin yüzüne bakmıştı Erzincanlı er. Zavallı aptal bir kadının söndürmeye gücünün yetmeyeceğini bile bile *ortaya bir ateş dili atmıştı* (M, 300).”

Sonuç

Bekiroğlu, son dönem Türk edebiyatının önemli yazarlarından biridir. Yazarın *Nar Ağacı* ve *Mücellâ* romanlarında hem tarihi gerçekleri hem de kültürel unsurları kendi bakış açısıyla bir kurgu içerisinde okuyucuya sunduğu söylenebilir. Çalışmada bu eserlerdeki deyimler ve metaforik söyleyişler tespit edilmiştir. Nihayetinde yazarın *Nar Ağacı* romanında 46, *Mücellâ* romanında ise 17 deyim yer verdiği görülmüştür. Bu deyimlerin hiçbiri mevcut biçimleriyle çalışmada esas alınan sözlüklerde geçmemektedir. Yazar, bunların bazılarında “sularım duruldu / öfke *burunlarının ucunda biriktir*/ böğrüne bir *yumru* gibi indi” örneklerinde görüldüğü gibi tasarrufta bulunmuştur. Deyimlerin çoğu ise farklı edebî eserlerde geçen ve yazarın edebî birikiminin yansıması olarak kullandığı versiyonlardır. Bütün bu kullanımlar, kalıp sözlerin zamanla varyantlaşığına ve yazarların yeniden üretimlerle söz varlığına katkıda bulunduğuna işaret etmektedir.

Yazar azla çoğu anlatmak amacıyla deyimlerin yanı sıra metaforlardan da faydalanmıştır. Bu minvalde *Nar Ağacı* romanında 7, *Mücellâ* romanında ise 3 sanatlı söyleyiş (metaforik kullanım) tespit edilmiştir. Bu metaforlar, anlatması güç olan duyguları ve durumları okuyucunun zihninde canlandırması bakımından da önem arz etmektedir. Sonuç olarak Bekiroğlu’nun eserlerinde eğretilenlere ve deyim versiyonlarına yer vererek binlerce yıldır devam eden Türkçenin işleniş sürecine katkı sağladığı görülmektedir.

KAYNAKLAR

- ADİBEŞ, Mahir, *Eylülde Soldu Bu Çiçekler*, Sam Yayınları, İstanbul 2014.
- ADIVAR, Halide Edib, *Kenan Çobanları - Maske ve Ruh*, Can Yayınları, İstanbul 2018.
- AKSAN, Doğan, *Anlambilim*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2017.
- AKSOY, Ö. Aşım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1995.
- ALGÖR, İlhami, *Kalfa ile Kırılıca*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- AYDAMIROV, Abuzar, *Tipi*, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2019.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam: Mustafa Kemal'in Hayatı (2.cilt)*, Michigan Üniversitesi 1975.
- AYGEN, Mehmet Saadettin, *Ali Çetinkaya*, Türkeli Matbaası, Sinop 1982.
- AYVERDİ, Sâmîha, *İbrahim Efendi Konağı*, Baha Matbaası, İstanbul 1964.
- AYVERDİ, Sâmîha, *Yolcu Nereye Gidiyorsun*, Damla Yayınevi, İstanbul 1975.
- BAYDAR, Oya, *Yazarlarevi Cinayeti*, Can Yayınları, İstanbul 2022.
- BEKİROĞLU, Nazan, *Mücellâ*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.
- BEKİROĞLU, Nazan, *Nar Ağacı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- BEKİROĞLU, Nazan, *Sürücü Kimliği*, *Zaman Gazetesi*, *Yazar Arşivi*, *Eski Yazılar*, 2009.
- BOYSAN, Aydın, *Dostluk-Mizah Söyleşileri*, Bas Yayınları, İstanbul 1988.
- BÜYÜKŞAHİN, Ferhat, *Sarıkeçili Yörüklerin Kültür- Çevre ilişkisi İçerisinde Geleneksel Ekolojik Bilgilerinin Araştırılması*, Hiperlink Yayınları, İstanbul 2018.
- CELAL, Peride, *Yıldız Tepe*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1945.
- ÇETİN, Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara 2009.
- DAYIOĞLU, Gültekin, *Yeşil Kiraz*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998.
- DOSTOYEVSKİ, Fyodor M., *Suç ve Ceza*, Kumsaati Yayıncılık, İstanbul 2023.
- EKEN, Ayşe Hümeýra, *Bahçemde Bir Gül Açtı- Yesari Mahmut Esat Seisi-12 (1976)*, E-kitap, 2023. https://www.google.com.tr/books/edition/Bah%C3%A7emde_Bir_G%C3%BCI_A%C3%A7t%C4%B1/v17oEAAAQBAJ?hl=tr&gbpv=0
- EKEN, Ayşe Hümeýra, *Küçük Hikâyeler- Yesari Mahmut Esat Seisi-14 (1976)*, E-kitap, 2023. https://www.google.com.tr/books/edition/K%C3%BC%C3%A7%C3%BCk_Hikayeler/y17oEAAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1&dq=Azra,+ipi+kopmu%C5%9F+kukla+gibi,+uzun+ve&pg=PT453&printsec=frontcover

EMİR, Dursun Ali, *Bayburt Kültüründe Kadın Tipler*, Önder Matbaacılık ve Gazetecilik, Sivas 1992.

EROL, Aydil, *Şarkılarla Şiirlerle Türkülerle ve Tarihi Örneklerle Adlarımız*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1992.

FİKRET, Tevfik ve PARLATIR, İsmail, *Dil ve Edebiyat Yazıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987.

GÖZLER, H. Fethi, *Örnekleriyle Türkçemizin Açıklamalı Büyük Deyimler Sözlüğü [A-Z]*, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul 1975.

GÜLSÜN, Alev, *Perver Nigar*, Cinius Yayınları, İstanbul 2023.

GÜNDOĞDU, Mürsel, *İmam Maturidi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2020.

GÜNDÜZ, Aka, *Giderayak*, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939.

GÜREL, Ferzan, *Evcilik Oyunu: Hikâyeler*, Kovan Kitabevi, İzmir 1962.

GÜRSES, Melek, *Mutlu Aşk Yoktur*, Salon Yayınları, İstanbul 2016.

GÜZELCE, Asuman, *Aşk Sır İstanbul*, Ötüken Neşriyat, Ankara 2014.

HAMAMİZADE, İhsan, *Laf Olsun Diye*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1949.

İLHAN, Atilla, *Dersaadet'te Sabah Ezanları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1988.

İNSAF TURAN, İlknur, *Aşk Her Yerde Sabır*, Cinius Yayınları, İstanbul 2014.

İZGÜ, Muzaffer, *İlyas Efendi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1971.

İZZET, Şeref, "Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Nazan Bekiroğlu'nun İsimle Ateş Arasında Adlı Romanı", Atatürk Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 61, 2018, ss. 49-71.

KANDEMİR, Mehmet Yaşar, Gönül Doktoru, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1974.

KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri, *Panorama (1. Cilt)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1953.

KESKİNTEPE, Selma, *Kanatların Çırpınışı*, Ceres Yayınları, İstanbul 2018.

KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Ulu Hakan II. Abdülhamid Han*, Büyükdoğu, E-Kitap, 2014. https://www.google.com.tr/books/edition/Ulu_Hakan/u4eEAWAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1

KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Masal Zinciri*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1948.

KOÇ, Turan, *Kan Gibi Vakte Düşen*, İz Yayınları, İstanbul 2021.

KURT, İhsan, *Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey*, Kumsaati Yayıncılık, İstanbul 2008.

KUYAŞ, Nilüfer, *Ada'daki Ev*, Can Yayınları, İstanbul 2011.

KÜÇÜK, Yalçın, *İsyan (1. Cilt)*, İthaki Yayınları, İstanbul 2005.

KÜR, Pınar, *Bitmeyen Aşk*, Can Yayınları, İstanbul 1986.

KÜR, Pınar, *Sonuncu Sonbahar*, Can Yayınları, İstanbul 1992.

LAKOFF, George ve JOHNSON, Mark, *Metaforlar - Hayat, Anlam ve Dil*, Çev. Gökhan Yavuz Demir, İthaki Yayınları, İstanbul 2015.

LAWRENCE, David Herbert, *Gökkuşuğu*, Can Yayınları, İstanbul 2009.

LOCKE, John, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, Serbest Kitaplar, Ankara, 1974.

NOYAN, Abdülkadir, *Son Harplerde Salgın Hastalıklarla Savaşlarım*, E-kitap, 1956. https://www.google.com.tr/books/edition/Son_Harplerde_Salg%C4%B1n_Hastal%C4%B1klarla_Sav/weC7DwAAQBAJ?hl=tr&gbpv=0

NUR, Lale, *Arayış*, E-Kitap, 2023. <https://www.google.com.tr/books/edition/ARAYI%C5%9E/lyPBAAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1>

ÖZ, Erdal, *Gülünün Solduğu Akşam*, Can Yayınları, İstanbul 1991.

ÖZ, Erdal, *Kanayan*, Can Yayınları, İstanbul 1992.

PALA, Şafak, *Yarım Adam-Büyük İstanbul Depremi 7,5*, E-kitap, 2020. https://www.google.com.tr/books/edition/YARIM_ADAM/AEKCEAAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1

PARLAKPINAR, Murat ve ÇİFTÇİ, Fethullah, “Hasan Ali Toptaş’ın Uykuların Doğusu Adlı Romanı Üzerine Stilistik Bir İnceleme”, *Turkish Studies*, C:11, S: 21, 2016, ss. 339-362.

SAFA, Peyami, *Yalnızız*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1971.

SAĞLAM, Arzu, *Klasik Öncesi Çağatay Türkçesi Metinlerinde Kalıplaşmış Söz Birlikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun 2019.

SARI, Emre, *Türkü Hikâyeleri*, Nokta Kitap, Antalya 2016.

SARIAHMETOĞLU KARAGÜR, Nesrin, “Karabağ Savaşının Çocuk Yüzleri”, *Savaş Çocukları Öksüzler ve Yetimler*, Ed. Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç, Umut Kağıtçılık, İstanbul 2003.

SELÇUK, İlhan, *Yeni Krallar, Yeni Soytarılar*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1974.

SEPETÇİOĞLU, M. Necati, *Konak*, İrfan Yayınevi, İstanbul 1973.

SİNAN, Ahmet Turan, *Türkçenin Deyim Varlığı*, Kesit Yayınları, İstanbul 2015.

SÖZEN, Suzan, *Batmayan Güneş*, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul 1963.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu (4. Cilt)*, DBY Yayınları, İstanbul 2016.

ŞERİFOVA, Salide, “Nazan Bekiroğlu’nun ‘Nar ağacı’ Romanının Tür Özellikleri, Sorunları ve Sanatsal Görselleri”, *International Journal of Filologia (IJOF)*, C: 5, S: 8, 2022, ss. 66-78.

ŞİMSİR, Bilâl N., *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986.

- ŞİRAZİ, Şeyh Sadi, *Bostan*, Ravza Yayınları, İstanbul 1967.
- ŞİRAZİ, Şeyh Sadi, *Gülistan*, Ravza Yayınları, İstanbul 2011.
- TALU, Ercüment Ekrem, *Çömlekoğlu ve Ailesi*, Berkalp Kitabevi, İstanbul 1945.
- TOKLU, M. Osman, *Dilbilime Giriş*, Akçağ, Ankara 2018.
- TOLSTOY, Lev, *Hacı Murat*, Can Yayınları, İstanbul 2018.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- TÜRKOĞLU, Fatih, *Atatürk ve Ata Spor*, Ayrıntı Basımevi, Ankara 2019.
- USTA, Çiğdem, *Mizah Dilinin Gizemi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- UZUN, Muzaffer, "Metin İnşasında Sözcüksel Bağlıklık ve Metin Kurucu Sözcüklerin Sözlüğü: 'Nar Ağacı' Örneği", *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı: 1, 2023, ss. 266-297.
- WOOLF, Virginia, *Bütün Öyküleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- YEDEKÇİOĞLU, Kazım, *Kayseri Ağzı: Sözcükler*, 1989.
- Yücel Dergisi, C: 10-14, S: 60-79, E-Kitap, 1940.
- Ziya Paşa, *Tercî-i Bend- Terkîb-i Bend (Osmanlıca - Türkçe)*, Beyan Yayınları, E-kitap, 1870. https://www.google.com.tr/books/edition/Terc%C3%AE_i_Bend_Terk%C3%AEb_i_Bend_Osmanl%C4%B1ca/RL5rEAAAQBAJ?hl=tr&gbpv=1

